

Ο ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΣ ΜΙΚΗΣ ΘΕΟΔΩΡΑΚΗΣ

Λάμπρος Σταυρόπουλος

Η σχέση του Μίκη Θεοδωράκη με την πολιτική και την Αριστερά δύσκολα μπορεί να διαχωριστεί από την καλλιτεχνική του διάσταση. Με το ίδιο πάθος και αφοσίωση ήταν δωσμένος και στα δύο, η δε ανυπότακτη πολιτική του στάση διαπερνούσε το μουσικό του έργο και το αντίστροφο. Ήταν αυτό που στην Αριστερά αποκαλούσαν «στρατευμένος καλλιτέχνης». Και όντως, ο Μίκης υπήρξε σε όλη την αγωνιστική του διαδρομή «στρατευμένος» υπέρ των δικαιών του ελληνικού λαού, υπέρ των δημοκρατικών ελευθεριών και της εθνικής ανεξαρτησίας του, υπέρ μιας δικαιοέτερης κοινωνίας. Υπήρξε πάντα ανήσυχος, άνθρωπος της δράσης και του πολιτικού στοχασμού, πολιτικό ον που δεν δίσταζε να υπερβεί δι-αχωριστικές γραμμές και στενά προς όφελος της ενότητας του ελληνικού λαού, η οποία αποτελούσε πάντα το κύριο μέλη-μά του, μαχητικός και οραματιστής, ένας κομμουνιστής μπροστά από την εποχή του. Η τελευταία του επιθυμία «να αφήσω αυ-τόν τον κόσμο σαν κομμουνιστή» καθώς «τα πιο κρίσιμα, τα δύσκολα και τα ώριμα χρόνια μου τα πέρασα κάτω από τη σημαία του ΚΚΕ», όπως ανέφερε στην επιστολή που είχε στείλει από τις 5 Οκτωβρίου 2020 στον γενικό γραμματέα του ΚΚΕ Δημήτρη Κουτσούμπα, ζητώντας του να επιληφθεί προσωπικά ώστε «να γίνει σεβαστή όχι μονάχα η ιδεολογία μου, αλλά και οι αγώνες μου για την ενότητα των Ελλήνων», είναι η κατακλείδα μιας πορείας πολυκάμιατης, αγώνων και θυσιών, το επιστάγιο της ίδιας της σχέσης του με την Αριστερά, πα-ρά τις αντιφάσεις και τις διακυμάνσεις.

Στην πολιτική από τα 17 του χρόνια

Η πολιτική του παρουσία και εμβέλεια ξεπερνούσε τα όρια της Αριστεράς – κομμουνιστικής και μη – και επεκτεινόταν πέρα από αυτά προκαλώντας κάποιες φορές αμηχανία ή και διαμάχες. Ορμη-τικός και επιδραστικός, παρήγαγε πολιτικά γεγονότα και με τη στάση του πυροδο-τούσε εξελίξεις ανατρέποντας ισορρο-πίες. Η διεθνής εμβέλεια του μεγάλου μουσικοσυνθέτη και ο διεθνιστικός του ρόλος τον κατέστησαν συνομιλητή με τους σπουδαιότερους ηγέτες της εποχής του: τον Φρανσουά Μιτεράν, τον οποίο φιλοξένησε μέχρι και στο εσώχκό του στο Βραχάτι, τον Ούλοφ Πάλμε, τον Βίλι Μπραντ, τον Γιοσέφ Αραφάτι και τον Φιντέλ Κάστρο. Οσο «αιρετική» και αν υπήρξε η πολιτική διαδρομή του, αυτό που τον κα-θόρισε τελικά ήταν η ενεργή συμμετοχή του στο κομμουνιστικό κίνημα, για την οποία πλήρωσε βαρύ τίμημα, όπως χιλιάδες άλ-λοι αγωνιστές βασανιστήρια, φυλακές και εξορίες. Σε ηλικία 17 ετών συλλαμβάνεται στην Τρίπολη, όπου διέμενε τότε η οικογέ-νεια του, από τους Ιταλούς στη διαδίκλωση της 25ης Μαρτίου 1943 και βασανίζεται. Διαφεύγει στην Αθήνα και παράλληλα με τις μουσικές του σπουδές και την πρώι-μη συνθετική του δημιουργία αναπτύσσει αντιστασιακή δράση μέσα από τις γραμμές της ΕΠΙΟΝ. Το 1944 είναι β' γραμματέας της Κομμουνιστικής Οργάνωσης Νέας Σμύρνης και παίρνει μέρος μέσα από τις γραμμές του επεδριτικού ΕΛΑΣ της Αθήνας στις μάχες κατά των Γερμανών και των ταγ-μάτων ασφαλείας, καθώς και στην έντολη σύγκρουση των Δεκεμβριανών του '44. Ως επικεφαλής διμοιρίας, συμμετείχε στην επίθεση κατά του ΚΒ' Αστυνομικού Τμήματος της Νέας Σμύρνης. Διώκεται από τις δυνάμεις ασφαλείας και ζει πα-ράνομος στην Αθήνα συνεχίζοντας τη δράση του, ενώ το 1946 τραυματίζεται και το 1947 συλλαμβάνεται και εξορι-ζεται στην Ικαρία και ακολούθως, έναν

Η «αιρετική» πολιτική διαδρομή ενός «αιώνιου» κομμουνιστή

Ο Μίκης διαφωνούσε με την «αποχωρητικότητα» του ΚΚΕ έναντι του Παπανδρέου την πρώτη περίοδο. Στις εκλογές του 1985 εκλέγεται βουλευτής Επι-κρατείας με το ΚΚΕ, αλλά το 1986 παραιτείται απο-γοητευμένος από τον πε-ριορισμένο ρόλο που του επιφυλάχθηκε. Η συγκρό-τηση του Συνασπισμού της Αριστεράς και της Προ-όδου μετά τον «ιστορικό συμβιβασμό» Φλωράκη - Κύρκου δεν θα συμπεριλά-βει τον Θεοδωράκη

χρόνο μετά, μεταφέρεται στη Μακρόνησο, στο Δ' Τάγμα Πολιτικών Κρατουμένων και στη συνέχεια στο Α' Τάγμα, όπου βασα-νίζεται φρικτά και απολύεται το 1949.

Στους δρόμους του αγώνα και των θυσιών

Έχουν ήδη αρχίσει οι αμφισβητήσεις για την ορθότητα των επιλογών του κόμμα-τος στην Κατοχή και στον Εμφύλιο. Θα μεσολαβήσουν οι μουσικές σπουδές στο Παρίσι και σημαντικές δημιουργίες του μέχρι το 1960, που επιστρέφει στην Ελ-λάδα, η οποία σείεται από τις διαδηλώ-σεις (Κύπριακός, «114»), συνεχίζοντας την πολιτική του δράση. Μετά τη δολοφονία του βουλευτή της ΕΔΑ Γρηγόρη Λαμπράκη τον Μάιο του 1963 από το μετεμφυλιακό παρακράτος, ο Μίκης γίνεται ιδρυτικό μέλος της Δημοκρατικής Νεολαίας Λα-μπράκη, της οποίας διετέλεσε πρόεδρος από το 1964 έως το 1967, ενώ το 1963 συνελήφθη επειδή έλαβε μέρος στην 1η Μαραθώνια Πορεία Ειρήνης στη μνήμη του δολοφονηθέντος Λαμπράκη. Βου-λευτής εκλέγεται για πρώτη φορά με την ΕΔΑ το 1964 στη Β' εκλογική περιφέρεια του Πειραιά και, έναν χρόνο αργότερα,

γίνεται μέλος της Εκτελεστικής Επιτρο-πής του κόμματος. Με την επιβολή της δικτατορίας των συνταγματαρχών την 21η Απριλίου 1967 ο Θεοδωράκης αποφεύ-γει τη σύλληψη και από την παρανομία προχωρεί στην ίδρυση του Πατριστικού Αντιδικτατορικού Μετώπου (ΠΑΜ), λόγω της δράσης του οποίου σύντομα (Αύγου-στος '67) θα συλληφθεί από το καθεστώς, το οποίο από τα πρώτα μέτρα που έλαβε ήταν να απαγορεύει την εκτέλεση, την πώληση και την ακρόαση των τραγου-διών του. Φυλακίζεται στα κρατητήρια της οδού Μπουμπουλίνας, ακολουθούν οι φυλακές Αβέρωφ, η μεγάλη απεργία πείνας, το νοσοκομείο, η αποφυλάκιση μετά τη διεθνή κατακραυγή και ο κατ' οίκον περιορισμός και η εκτόπιση οικο-γενειακώς το 1968 στη Ζάκυνθο Αρκαδίας και κατόπιν η φυλάκιση στο στρατόπεδο Ωροπέδο, όπου επιδιώκεται η κατάστα-ση της υγείας του. Μετά τη διεθνή θύελλα διαμαρτυριών το καθεστώς αναγκάζεται, το 1970, να τον αφήσει ελεύθερο να φύγει για το Παρίσι, όπου συνεχίζει την πολιτική του δράση κατά της χούντας. Είχε προη-γηθεί το 1968 η διάσπαση του ΚΚΕ (12η Ολομέλεια) που βρήκε τον Θεοδωράκη,

Ο Μίκης Θεοδωράκης (διακρίνεται δεξιά) κατά το παλλαϊκό συλλαλητήριο στις 23 Ιουλίου 1965 για τη δολοφονία του νεαρού φοιτητή Σωτήρη Πέτρουλα. Μπροστά του νέου του φοιτητικού κινήματος «1-1-4»

Υπερέβη όρια, γραμμές, στεγανά για την ενότητα των Ελλήνων. Η τελευταία του επιθυμία «να αφήσω αυτόν τον κόσμο σαν κομμουνιστής» είναι η κατακλείδα μια πορείας πολυκύμαντης, αγώνων και θυσιών, το επιστέγασμα της ίδιας της σχέσης του με την Αριστερά, παρά τις αντιφάνσεις και τις διακυμάνσεις

όπως και πολλούς άλλους κομμουνιστές, στη φυλακή.

Το «Καραμανλής ή τανκς» που δεν ειπώθηκε ποτέ

Αν και δεν πήρε εξ αρχής θέση, το 1970 θα προσεγγίσει το τμήμα εκείνων που αποτέλεσαν το ΚΚΕ Εσωτερικού και μάλιστα θα αναδειχθεί σε μέλος του Πολιτικού Γραφείου, για να αποστασιοποιηθεί σύντομα (το 1972), προχωρώντας στη δημιουργία της Νέας Ελληνικής Αριστεράς. Ο Θεοδωράκης πάσχησε για την ενότητα των αντιδικτατορικών οργανώσεων, συναντώντας ωστόσο τις επιφυλάξεις του Ανδρέα Παπανδρέου και του ΠΑΚ. Η αδυναμία να ενωθούν οι αντιδικτατορικές οργανώσεις θα τον ωθήσει να στηρίξει την επιλογή Καραμανλή. Το 1973 και ενώ έχει προηγηθεί επικοινωνία του με τον Κωνσταντίνου Μητσόπουλο, θα ταχθεί δημοσίως, σε συνέντευξη Τύπου για το βιβλίο του «Το χρέος», υπέρ της λύσης Καραμανλή. Αργότερα, μετά την πτώση της χούντας, σε μια συνάντηση με δημοσιογράφους στις πρόβες που έκανε εν όψει των περιφημών συναυλιών του στο στάδιο «Γ. Καραϊσκάκης» και των περιδείων που ετοίμαζε για την επαρχία, του τηλεφώνησαν εκ μέρους του Καραμανλή και του ζήτησαν να περιορίσει τις συναυλίες του μόνο στην Αθήνα. Ο Μίκης «αρπάχτηκε» σχολιάζοντας ότι «πολύ άσχημα ξεκινάει η κυβέρνηση Καραμανλή» απαγορεύοντας του να κάνει συναυλίες, αν και η βασικός λόγος ήταν ο φόβος τυχόν προβοκάτσιας. «Αρχίζει πολύ άσχημα η διακυβέρνηση της χώρας με απαγορεύσεις. Και μπορεί

αυτή τη στιγμή να είμαστε σε πολύ άσχημη κατάσταση και να έχουμε απ' τη μια τον Καραμανλή κι απ' την άλλη τα τανκς, αλλά όμως δεν δικαιούται να αρχίζει με απαγορεύσεις» είπε σφόδρα δυσχερή ενός νέου πολιτικού φορέα κεντροαριστερού (που ποτέ όμως δεν έγινε). Ο Ανδρέας τον παρακινεί να παίξει στο πιάνο τα «Τραγούδια του Ανδρέα». Ο Μίκης ξεκινά με το «Είσαι Έλληνας». Ακολουθεί το «Είμαστε δυο», μετά το «Καιρός να δεις», δηλαδή το «Σου είπαν ψέματα πολλά», και τελειώνει με το «Στραγείο»: «Το μεσημέρι χτυπάνε στο γραφείο, μετρώ τους χτύπους, το αίμα μετρώ... Χτυπούν το βράδυ στην τράπεζα τον Ανδρέα...». Ο Ανδρέας έχει βουρκώσει και ψιθυρίζει στον Μίκη: «Σ' ευχαριστώ, σ' ευχαριστώ, δεν θα το ξεχάσω ποτέ, κανείς δεν μ' έχει τιμήσει περισσότερο!». Ο Μίκης κεραυνοβολείται. Μακάρι να μπορούσε να του πει: «Ναι, Ανδρέα, για σένα τα 'γραψα», αλλά φοβάται τη γελιοποίηση. Πάει να σκάσει. Περιμένει να περάσει η μεγάλη συγκίνηση του Ανδρέα και χαμηλόφωνα, με έκδηλη αμηχανία και ντροπή, του λέει: «Τα έγραψα για τον Ανδρέα Λεντάκη που βασανίζονταν στην Μπουμπουλίνα». «Ποιος είναι αυτός;» φέλλισε ένας κατακτινρός, πληγωμένος Ανδρέας, σωστό ράκος. «Ήταν στο προεδρείο των "Λαμπράκηδων"» του απάντησε ο Μίκης.

«Ανδρέα, δεν το έγραψα για σένα...»

Ο Μίκης Ανδρουλάκης, ο οποίος υπήρξε στενός φίλος με τον μουσικοσυνθέτη και μάρτυρα σημερινών πολιτικών γεγονότων που σχετίζονταν με τον Θεοδωράκη, παραθέτει στο βιβλίο του «Σαλός Θεός. Ο μυστικός Μίκης» (εκδόσεις Πατάκη) ένα ιδιαίτερο σημείωμα για τη σχέση Μίκη - Ανδρέα. Οι δυο πολιτικοί συναντώνται στη Στοκχόλμη, μέσα στη χούντα, στο σπίτι του δικηγόρου Μανώλη Πονηρίδη. Ο Παπαν-

του «Καυτανζόγλειο» της Θεσσαλονίκης με το μνημειώδες «Άξιον Εστί», ένα σύνθημα εναντίον του γραμμένο σε κάποιον τοίχο με υπογραφή της ΚΝΕ τον εξοργίζει. Σε επικοινωνία που είχαν μαζί του δημοσιογράφοι της «Αυγής», οργάνου του ΚΚΕ Εσωτερικού, θα τους πει ότι «δεν πρέπει οι ηγεσίες και από τις δυο μεριές να ποτίσουν τις Νεολαίες τους με δηλητήριο εναντίον μας. Αυτή είναι τακτική γενεαοικισμού που πρέπει να σταματήσει». Η «Αυγή» θα κυκλοφορήσει με τίτλο: «Θεοδωράκης: Οι Κνίτες είναι γενίτσαροι». Οι αντιδράσεις εκ μέρους της μαχητικής Νεολαίας του ΚΚΕ θα επισφραγίσουν την προβληματική σχέση τους, η οποία ωστόσο δεν θα διαρκέσει - θα προσκληθεί στο Φεστιβάλ της ΚΝΕ το 1977 συνεπαίρνοντας με τη μουσική του το πλήθος, ενώ το 1978, παρά τις όποιες εσοκομματικές επιφυλάξεις, το ΚΚΕ θα τον κατεβάσει υποψήφιο δήμαρχο Αθηναίων. Η περίοδος των ομαλών σχέσεων με το κόμμα από το οποίο ξεκίνησε την αγωνιστική δράση του θα είχε συνέχεια. Το 1980 θα κληθεί να συμμετέχει στην Κίνηση για την Ενότητα της Αριστεράς που αποφάσισε να συγκροτήσει το ΚΚΕ, προσελκύνοντας ανέταχτους του χώρου, ένα εγχείρημα που δεν θα μακροημερεύσει, καθώς το 1982 αποφασίζεται η διάλυση της. Στις εκλογές του 1981 ο Μίκης εκλέγεται βουλευτής Β' Πειραιά με το ψηφοδέλτιο του ΚΚΕ. Είναι η χρονιά της Αλλαγής και της ιστορικής νίκης του ΠαΣοΚ του Ανδρέα Παπανδρέου, για τον οποίο ο Θεοδωράκης διατηρούσε τις επιφυλάξεις του. «Δεν πρόκειται να σε πάρει, σε δουλεύει» θα πει στον Χαρίλαο, που μόλις είχε τηλεφωνήσει στον μεγάλο νικητή για να τον συχαρεί, με τον Ανδρέα να του λέει ότι θα μιλήσουν την επομένη για το πρόγραμμα και τη σύνθεση της νέας κυβέρνησης, κάτι που δεν έγινε φυσικά ποτέ!

Η σπύθα που δεν έσβησε ποτέ

Ο Μίκης διαφωνούσε με την «ποχορηγική» του ΚΚΕ έναντι του Παπανδρέου την πρώτη περίοδο. Στις εκλογές του 1985 εκλέγεται βουλευτής Επικρατείας με το ΚΚΕ, αλλά το 1986 παραίτηται απογοητευμένος από τον περιορισμένο ρόλο που του επιφυλάχθηκε. Η συγκρότηση του Συνασπισμού της Αριστεράς και της Προόδου μετά τον «ιστορικό συμβιβασμό» Φλωράκη - Κύρκου δεν θα συμπεριλάβει τον Θεοδωράκη - θα κρατηθεί απ' έξω για λόγους διατήρησης του εθθαρωτών ισορροπιών, εξοβελισμένος αλλά κυρίως απαυδισμένος από την πορεία του ΠαΣοΚ (σκάνδαλο Κοσκωτά κ.λπ.), κάτι που θα παίζει τον ρόλο του στο να πάρει την πιο αμφιλεγόμενη απόφαση στην πολιτική του διαδρομή: τη συνεργασία του με τη ΝΔ του Κωνσταντίνου Μητσόπουλου. Στις εκλογές του Νοεμβρίου 1989 συμπεριλήφθηκε στο ψηφοδέλτιο Επικρατείας του κόμματος, με το οποίο επανεξελέγη και στις εκλογές του 1990, έχοντας πάντως καταθέσει και τις δύο φορές δήλωση ανεξάρτητου βουλευτή συνεργαζόμενου με τη ΝΔ (έγινε υπουργός άνευ χαρτοφυλάκιου και κατόπιν υπουργός Επικρατείας), ενώ το 1992 διαχώρισε τη θέση του από την ΚΟ της ΝΔ και το 1993 παρατήρησε από βουλευτής. Το 2010 ίδρυσε την Κίνηση Ανεξάρτητων Πολιτών «Σπύθα» και το 2012 μαζί με τον Μανώλη Γλέζο και τον καθηγητή Γιόργο Κασσιμάτη παρουσίασαν την πολιτική κίνηση ΕΛΑΔΑ (Ενιαία Λαϊκή Δημοκρατική Αντίσταση) με σκοπό τη συγκρότηση ενός μεγάλου αντιμνημονιακού μετώπου. Το 2013 ανακοίνωσε την αποστρατεία του από την πολιτική ζωή, ενώ τάχθηκε κατά της Συμφωνίας των Πρεσπών συμμετέχοντας ως κεντρικός ομιλητής στο συλλαλητήριο του Φεβρουαρίου 2018.